

forrás- és irodalomjegyzéke is további kutatásokra ösztönözheti az olvasót.

Németh Sámuel az adatok összegyűjtése, rendszerezése, árnyalt és tárgyilagos elemzése révén jelentős eredményekkel gazdagította az evangélikus iskoláztatás fejlődéséről szóló eddigi ismereteinket. A történeti anyag feltárásában és interpretálásában új szempontok, megközelítések is megjelennek a könyvben – manapság akár mikrotörténetinek is nevezhetnénk a megközelítést, az adatok aprólékos feltárását. A szerző felhasználta a vizsgált korszakra vonatkozó neveléstörténeti, jogi, egyházi, tanügyigazgatási, politika-, jog- és társadalomtörténeti, továbbá egyháztörténeti szakirodalmat. A kutatómunka kiterjedt tankönyv- és tantervtörténeti, módszertan- és pedagógiatörténeti jelenségek és összefüggések feltárására is. A bemutatott évszázad pedagógiai eredményeiből sok tanulság vonható le a mai neveléstudomány képviselői, kutatói számára is.

A Líceum négy és fél százados jubileumára megjelent könyv tisztelgés Németh Sámuel pedagógiai munkássága, hiánypótló kutatómunkája előtt. Hálás köszönettel és elismeréssel tartozunk a megjelentetése fölött bábáskodó, a pedagógiatörténet ügye iránt elkötelezett soproni kollégáknak: Kovács Zsókanak és Patyi Gábornak.

2007. LXI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Goda Károly: Házi Jenő – Németh János: Gerichtsbuch / Bírósági könyv (1423–1531)

**Goda Károly: Házi Jenő – Németh János: Gerichtsbuch / Bírósági könyv
(1423–1531)**

**Sopron, Soproni Levéltár, 2005.
(Sopron Város Történeti Forrásai,
A sorozat 2. kötet) 434 p.**

A mai ország területén *Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára* a második legnagyobb középkori forrásanyaggal rendelkező állami levéltár, méltán kíséri tehát figyelemmel évtizedek óta nemcsak a hazai, hanem a németajkú nemzetközi történészszakma is az intézményben őrzött iratanyagot közkinccsé tévő kiadványok sorsát. Az 1990-es évek elején újból megindult, középkori és korai újkori városi könyveket és iratokat megjelentető forráskiadási tevékenység mind terveiben, mind szakmai megalapozottságában Házi Jenő példaértékű forráskiadói munkásságához mérhető.

Ennek tükrében különösen öröndetes, hogy több éves előmunkálatok nyomán 2005-ben napvilágot látott a *Sopron Város Történeti Forrásai* c. sorozat újabb kötete, a *Gerichtsbuch / Bírósági könyv*. A soproni polgárközség jogi életéről német, és kis részben latin nyelvű bejegyzések formájában az 1420-as évektől az 1530-as évekig tudósító igazgatási városkönyv egyszerre nyújt izgalmas betekintést a későközépkor 422hétköznapjaiba, és számos ponton gazdagítja a városi bíróság működési gyakorlatáról alkotott eddigi ismereteket.

Sopronban az írásbeliség fokozatosan került a polgárság választott testületének ellenőrzése alá, hiszen a 14. század közepéig a johannita rendház mint hiteleshely működött közre a város írásbeli ügyvitelében. Az 1347-ben megszűnt hiteleshely szerepét az írásbeliségben 1354-ben az iskolamester vette át, aki egyúttal a városi jegyző teendőit is ellátta. 1366-tól azonban a városnak már saját fizetett, sokszor adómentességet élvező jegyzője volt, és az iskolamester csak az oktatást és a kántori feladatokat látta el. Az 1390-es évek elejétől kezdtek el vezetni az első két ún. városkönyvet, amelyek bejegyzéseit a jegyző a tanács ellenőrzése mellett írta, hitelükért az utóbbi felelt. A város iratait ekkor még valószínűleg a város plébániatemplomának tornyában illetve sekrestyéjében, vagy az évente választott

polgármester, illetve városbíró otthonában helyezték el.

A városi hivatalos írásbeliség megreformálásában és kiteljesedésében Konrad Ernst városi jegyzőnek volt döntő szerepe, aki Bécsből költözött át Sopronba, és igazolhatóan 1419-től 1448-ig tevékenykedett a városi kancellária vezetőjeként. A *Gerichtsbuch* megszületése valójában a korabeli városvezetés és Ernst érdeme, hiszen miközben a jegyző a végrendeleteket egyre rendszeresebben az ún. *Stadtbuchok*ba másolta be, a tanács a bírói ítéletek számára egy új városi könyv, a *Bírósági könyv* használatát határozta el. Az igazságszolgáltató tevékenység rögzítésén túl a városi könyv végén került továbbá megörökítésre több mint negyven papi reverzális (kötelezvény) is a 15. század második feléből. A városi kancellária vezetői Ernst halála után folytatták az elődjük gyakorlatát, és így maradt az utókorra a jellemzően a polgárok peres ügyeinek lezárását megörökítő városi könyv. Ennek tükrében kétségtelenül kiváló választás volt a forráskiadvány borítóján a bécsi műveltségű jegyző 1434-es pecsétjét szerepeltetni.

A fentiek ismeretében különösen meglepő, hogy bár Házi Jenő az 1950-es, 1960-as években a *Gerichtsbuchot* teljes terjedelmében átírta, mutatózta és előszót is készített hozzá, munkája mégsem jelent meg. Mindez feltehetően a kéziratot többek között Mollay Károly részéről ért meglehetősen kritikus lektori véleményeknek köszönhető. A soproni medievisztika két nagy kutatója ugyanis számos ponton szögesen ellentétes álláspontot képviselt a középkori iratanyag átírásának, regesztázásának és mutatózásának területén.

Érdeemes kiemelni, hogy a magyar és a nemzetközi forráskiadási gyakorlatban használt megoldások két végletét még napjainkban is a paleográfiai hűség átfogó alkalmazása és a teljesen normalizált, sőt modernizált szövegközlés jelenti. A nyelvészek általában az eredeti íráskép lehető legpontosabb visszaadását, míg a történészek az egyszerűsítést, azaz a bizonyos fokú normalizálást tekintik célravezetőnek. A második világháború után jó ideig alig jelent meg kritikai kiadásban német nyelvű, középkori és koraújkorai soproni forrás. A napvilágot látott kiadványok elsősorban a Házi-féle soproni okmánytár alapelveivel tudatosan szakító Mollay Károly munkásságához kapcsolódtak. A német nyelvészet kitűnő kutatója a tudós főlevéltáros bizonyos fokú normalizálásával szemben a jelhű-betűhű átírást követte. Ezen felül, a fejregeszták célját a tartalmi összefoglaló helyett inkább a címszerűségben látta, míg a mutatókat az analitikus feltárás eszközeinek tekintette. A gondozásában megjelent szövegek [423](#)kritikai közzétételét a nyelvészeti és paleográfiai szempontok lehető legalaposabb figyelembe vétele jellemezte.

A *Gerichtsbuch* megjelent kiadása a *Soproni Levéltár* és a *Veszprémi Egyetem Germanisztikai Intézetének* együttműködésével, Németh János szerencsés módon a kétnyelvűsögre törekvő gondozásában jött létre. A forráskiadás tehát Házi Jenő hagyatékban maradt átíratán alapul, szövege azonban a formai elrendezéstől eltekintve minden szempontból az eredetét követi a német és a latin nyelvű passzusokban egyaránt betűhív módon. A jelen kiadás tehát több ponton megváltoztatta és kibővítette Házi szövegátírását és mutatóját. Az eredetileg a lábjegyzetekben megadott szövegkritikai információk többségét Németh János a szövegbe integrálta, a városi könyv nem egykorú oldalszámai az egyes elkülönített bejegyzések mögött szerepelnek szögletes zárójelben. Szintén a forráshűség tekintetbe vételével a Házi által normalizált, a mai szövegértelmezés szerinti központosítást Németh az eredeti szöveghez igazította, így például a mondatjelek többségét törölte. Az eredeti íráskép lehető legpontosabb visszaadásában a szöveggondozó egészen odáig ment, hogy a forráshűség érdekében az áthúzott, illetve aláhúzott részeket a szövegekben is ilyen formában közölte. A latin szövegek forráskiadási gyakorlatától eltérően mind a latin nyelvű bejegyzések, mind a német nyelvű bejegyzésekben található latin szavak esetében a betűhűség elvét követte a szöveg gondozója az átírás, a központosítás és az egybeírás tekintetében is. Az egyes szövegegységekhez készült magyar-német fejregeszták azonban a Házi Jenő-féle hagyományt követve címszerűség helyett bővebb tartalmi

összefoglalását adják a bejegyzéseknek.

A Házi összeállította mutató szétbontva, név- és tárgymutató formájában került kiadásra. A személyek esetében a szöveggondozó az átiratban szereplő, magyarul megadott vezetékneveket ugyan meghagyta, ám kiegészítette a német, illetve a latin eredetiekkel. A mutató az utóbbiakat a forrásban szereplő formában tartalmazza a zöngés-zöngétlen hangzó párok figyelembevételével, míg az utónevek egyszerűsített alakban szerepelnek. A tárgyszavak esetében a németajkú felhasználó munkáját a magyar nyelvű mutatót követő, különálló szójegyzék segíti. A felhasználás szempontjából igen hasznos, hogy az utónév-alakok táblázatán kívül a ma már nem használatos korai újfelnémet szavakat egy glosszárium teszi érthetővé, míg az egyes cikkelyek bejegyzési éveit tartalmazó külön táblázat segíti a forrás időbeni szerkesztésének megértését.

A következőket kétnyelvű kiadvány szövegtörzséhez kapcsolódóan a sorozatszerkesztői előszón kívül illendő módon közlésre került Házi Jenő 1970-es előszava is, míg a kiadványt, amely Házi és Mollay több ponton ellentétes szövegkiadási gyakorlatát ötvözi, Németh János tollából egy alapos és részletes forrásközlési bevezető teszi még használhatóbbá. A fentiek alapján nyilvánvalóan igen sokrétű elemzési lehetőségekre alkalmas forrásanyag felhasználhatóságát két alapos munkáról tanúskodó, elmélyült tanulmány segíti elő. Míg Blazovich László nemzetközi és magyar kitekintésű írásában a *Gerichtsbuch* jogtörténeti elemzésébe kívánt betekintést nyújtani, addig Németh János a városi könyv nyelvészeti vizsgálata bemutatásának szentelt átfogó, tudós tanulmányt.

2007. LXI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Sarusi Kiss Béla: Mollay Károly – Goda Károly: Gedenkbuch / Feljegyzési könyv (1496–1543)

**424 Sarusi Kiss Béla: Mollay Károly – Goda Károly: Gedenkbuch / Feljegyzési könyv (1496–1543)
Sopron, Soproni Levéltár, 2006.
(Sopron Város Történeti Forrásai,
A sorozat 3. kötet) 291 p.**

Nagy szerencséje van annak a magyar városnak, amelynek történeti forrásait a sors olyan épségben megőrizte, mint Sopronét. A város és történései mindig is tudatában voltak ennek a kincsnek, amit az is bizonyít, hogy szorgos forráskiadói tevékenységgel a helyi és országos nagyközönség elé tárják azokat. Ezt a munkát Házi Jenő és Mollay Károly nevei fémjelezték a közelmúltig. A jelen ismertetés a legfrissebb Soproni forráskiadványt, a Feljegyzési könyv 2006-ban megjelent kötetét kívánja bemutatni.³¹⁸⁽³¹⁸⁾ Az 1997 áprilisában elhunyt Mollay Károly halála után a soproni *Gedenkbuch* általa megkezdett kiadását Goda Károly fejezte be. A kötet gondozását felvállaló Turbuly Éva, valamint a sorozatszerkesztő Szende Katalin előszavából kiderül, hogy az átírási és a regesztázási munkával Mollay Károly kétharmad részben elkészült, és a mutatózás felét is elvégezte.

Néhány szóval ki kell térni a kötet magyar címére. A német *Gedenkbuch* (lat.: *liber memorialis*) „Feljegyzési könyv”-ként való fordítása helyesebben adja vissza a kötet tartalmát, mintha a szószerinti fordítást (emlékkönyv) választották volna a kötet kiadói. Az egyébként nem egyszerű probléma megértéséhez segít, ha az Udvari Kamara szintén *Gedenkbuch*nak nevezett iratsorozatát vetjük össze a soproni városi kancellárián készített *Gedenkbuch*hal. Az előbbieket esetében olyan, az Udvari Kamarától más igazgatási szervek részére küldött, kötetbe foglalt szószerinti pontos iratmásolatokról van szó, amelyekhez a másoláskor fejregesztákat készítettek, illetve a másolatok bekötése után hely- illetve névmutatókat készítettek. A soproni *Gedenkbuch* azonban többnyire nem a teljes iratmásolatokat,